

Lear van Edward Bond.

Edward Bond.

De toneelgroep Centrum heeft kennelijk een kontrakt met Edw. Bond gesloten waarbij is overeengekomen dat zij zijn stukken in Nederland zal uitbrengen. Na „Gered“ in 1968 en „Smalle weg naar het verre Noorden“ in 1970, speelt de groep nu van hem „Lear“. Het is een Brechtiaanse adaptatie van „King Lear“ van W. Shakespeare. Evenals in zijn twee vorige stukken is het geweld een kerntema in dit toneelstuk in twee bedrijven, verdeeld over 18 episoden. In „Gered“ manifesteerde zich dat geweld binnen een groep jonge mensen uit een wat asociaal milieu, zij gooien met stenen een baby dood. Dit is geweldpleging uit verval, uit rekalcitrantie. In „Smalle weg naar het verre Noorden“ ging het om het geweld via diktatuur en onderdrukking. Elke macht leidt tot wreedheid en geweld, en ook in „Lear“ speelt dit thema door. Alles wordt opgeofferd om de macht uit te breiden of te veroveren. Lear is aanvankelijk de machthebber die

een muur om zijn rijk laat bouwen tegen de vijand maar ook eigenlijk tegen zijn eigen volk, want dat volk wordt opgeofferd terwille van die muur, terwille van die macht.

In de eerste scène wordt een arbeider doodgeschoten die bij de bouw van die muur zou hebben gesaboteerd, in werkelijkheid wordt hij neergeschoten om het volk te intimideren. In de laatste scène, als Lear, ontdaan van zijn macht en decorum, afgebeeld en tot inzicht gekomen dat geweld en wreedheid geen uitzicht biedt, de muur aan het afgraven is, wordt hij zelf door een soldaat doodgeschoten. En als dan bij de inspectie die daarop volgt zijn dode lichaam onder een stuk zeildoek verborgen ligt en er gevraagd wordt: „Wat ligt daar onder dat zeil?“, dan wordt er geantwoord: „Bouwmaterialen!“ en daarmee eindigt het stuk.

De mens: bouw materiaal voor de macht, voor de muur, voor de kooi waarbinnen hijzelf gevangen zit. Tussen die begin- en bijna identieke slotscène zitten 16 episoden vol oorlogsgeweld, dreiging, gruweldaden die de mens de mens aandoet.

De twee dochters van Lear onttronen hun vader en slepen de gevangenen voort. Rebellen staan weer tegen hen op en ook de twee dochters vinden een afschuwelijk einde. Het is met name de 13de scène die een klimaks vormt in de gruweligheden: Fontanelle, de ene dochter, wordt neergeschoten en tijdens een sekte op het lijk worden de ingewanden uit haar lichaam gehaald; dit Arrabalesk tafereel verhoogt het kannibalistisch effect en toont tevens hoe geordend en functioneel het inwendige van de mens is en hoe chaotisch en ongerijmd zijn uiterlijk handelen. Ook de twee-

de dochter wordt doodgestoken en via een vernuftig apparaat worden de ogen van Lear verwijderd. Een steeds spookachtiger en mager wordende geest begeleidt de blinde Lear die op zoek gaat naar rust en tenslotte tot het inzicht komt dat naast liefde en medelijden de mensheid kan redden. Hij wil daarom de muur van machtsvertoon en vijandelijk verweer die hij zelf heeft laten bouwen, afbreken, wat hij met de dood moet bekopen.

Dit stuk is duidelijk een leerstuk; zelf heeft Bond verklaard: „Ik hoop dat mijn stukken de mensen er toe zullen brengen naar behoren te leven en anderen geen leed te berokkenen.“

Het geheel werd opgevoerd in een sober decor met tegen de achtergrond een uit zwarte blokken opgebouwde muur met trappen en uitspringende hoeken. De kostuums zijn sober en als zodanig van alle tijden. Er is een grote bezetting van acteurs en actrices die zeer gedecideerd, kort en fel bewegen en zo het strakke toneelbeeld bepalen: werkende mensen aan de muur, op en af marcherende soldaten en bijzonder suggestief de zich in vele bochten wringende geest die Lear volgt op zijn lijdensweg. Ook de dialogen zijn flitsend, bits en kernachtig.

Toch door de overvloed en de chaos van strijdende en geweldplegende groepen raakt het geheel soms verward. Men krijgt te veel en door die overdaad dreigt een averechts effect. Een of enkele gewelddaden kunnen schokkend werken, te veel doet iedereen afstompen en men laat het dan maar begaan. Dit is helaas het geval bij berichten over massamoorden en gruweldaden op grote schaal, die krijgen iets van natuurrampen waar men machteloos tegenover staat.

Machteloosheid is geen goede raadgeefster en als Bond de mensen wil waarschuwen en iets wil tonen dan zal hij zich ook de beperking moeten opleggen, zodat de boodschap overkomt. Daarmee is het stuk niet veroordeeld maar wel een gevaar aangewezen van een overdosering van gelijke middelen. Wat mij betreft wint de „*Smalle weg naar het verre Noorden*” (Zie Ons Erfdeel 3, jrg. 13, 1970) het van dit stuk. Daarmee is zeker ook geen kritiek geuit ten aanzien van de realisering door Centrum onder regie van Peter Oosthoek.

Piet Simons

Anouilh, de souffleur (voyeur).

De Haagse Comedie speelt van Jean Anouilh: „*Maak Mevrouw niet wakker*”, onder regie van Joris Diels. Het is een komedie over toneelspelers, de stukken die zij spelen en het leven dat daar achter steekt. Verwickelingen rond acteurs en actrices, flarden van stukken die de gedreven regisseur wil verwezenlijken, scènes uit Tsjechov en Shakespeare o.a. en daartussendoor de souffleur die alles aanziet, bekomentarieert en leeft in de herinneringen van zijn eigen slordige bestaan. Het slordig bestaan van mensen met hun idealen en mislukkingen: liefde, haat, ontrouw, kleine mensen in hun klein bedrijf dat ze opblazen tot iets groots, in dit geval is dat bedrijf het toneel, de Kunst met een grote K. Een bittere komedie, een satire, een knap gensceneerd geheel in het psychologische, als men wil, ouderwetse genre: De man, in dit stuk een regisseur, is de idealistische, achter dromen en spookbeelden aanzittende maniak; de vrouw, een actrice, is de verliefde, bedriegende, nukkige, roddelende,

scène-makende verleidsster, en daartussendoor scharrelt de wat cynische voyeur, souffleur die ook zijn eigen geheimpjes en frustraties etaleert. Daarmee is de kern van het stuk wel aangegeven.

Torton, de souffleur, zegt ergens in zijn voortdurende monoloog: „Daarom moet je goed uit je ogen kijken. Je moet het leven uit de hoogte bekijken en op het perspectief letten... Het grote geheim is om niet te bewegen. Als je beweegt in de ruimte, raak je verward in de tijd. Trouwens wat heb je eraan, waar je ook gaat, je neemt altijd jezelf mee. Dan kun je net zo goed thuis blijven”.

Daarmee is duidelijk de controverse aangeduid tussen Bond in het bovenbesproken stuk die geëngageerd met menselijk leed als machtsmisbruik en geweld zich geroepen voelt om zich wel „te bewegen” en Anouilh die de mens observeert en beschrijft en daarin het onveranderlijk klein menselijk patroon blootlegt. Ik geloof niet dat men hier moet kiezen voor het een of het ander, maar dat het is een-een. Beide gezichtspunten zijn waardevol, de vormgeving telt. De Vorm, door Gombrowicz met een hoofdletter geschreven!

Toch doet Anouilh mij in al zijn knappe techniek van dramatische kompositie ouderwets aan vanwege zijn wat stereotype benadering van o.a. de man-vrouwrelatie.

Knap was ongetwijfeld ook de Haagse presentatie en dan moet je maar weer namen gaan noemen want uiteindelijk is het acteurstoneel, in tegenstelling tot de Centrum-uitvoering van „Lear” waar het meer een groepsgebeuren is met natuurlijke hoge individuele kwaliteiten, maar hier staat of valt alles met de persoonlijke presentatie. Paul Steenberg was zichzelf weer in zijn

biezondere kwaliteit, in dit geval als souffleur, Guido de Moor was de gegrepen regisseur. Verder speelden Elisabeth Andersen, als de moeder van de regisseur en Jules Croiset, als acteur, hun persoonlijke creatie. Bedankt Haagse Comedie! Zij krijgt ook altijd een gerenomeerd, wat ouder publiek. Maar ook dat mag! Gelukkig!

Piet Simons

Huygens en Shakespeare.

Huygens als Engels gezant ontmoet Shakespeare. Zij gaan beiden een weddenschap aan wie het beste blijspel zal schrijven. Huygens, een notabel man, verzint een volkse anekdote, schuwt geen enkel onvertogen woord en zinnspeling en schrijft: „*Trijntje Cornelisdochter*”, Shakespeare put uit zijn kundig dramatisch talent, verzint ingewikkelde toestanden en bevalt van „*De vrolijke Vrouwjes*” en anno 1972 worden beide stukken op het Nederlands toneel gebracht in ongeveer gelijke entourage. En wie wint? Wie zal het zeggen? Wie vormt de jury?

Deze wat ludieke inleiding ter aankondiging van Huygens' *Trijntje (geschreven in 1653, Shakespeare was toen al 37 jaar dood!)* gespeeld door de toneelgroep Globe, en Shakespeares *Vrolijke Vrouwjes* (van 1605) opgevoerd door toneelgroep Theater.

Deze laatst genoemde voorstelling was Shakespeare op zijn Hollands, een idee van de Engelse regisseur Derek Goldby, met draaitoneel en Amsterdamse orgelmuziek. De kern van het stuk is een aantal valstrikken en intriges rond de figuur van Falstaff, de bluffende rondborstige ridder zonder vrees die alle vrouwjes het hof denkt te kunnen maken. Voor de pauze had